INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF BIRUNI
ISSN (E) 2181-2993
Volume 5, Issue 2. (2026)

UDK: 94(575.1):7

XX ASR 30-YILLARIDA O‘ZBEKISTON SSRDA TEATR VA TASVIRIY SAN’AT

Anvar YAXSHIYEV
Tarix fanlari nomzodi, dotsent
Texnologiya, menejment, kommunikatsiya instituti
Toshkent, O‘zbekiston
E-mail: yaxshiyev.anvar@tmci.uz
ORCID: 0009-0002-1876-5119

ANNOTATSIYA

Maqolada 1930–1939-yillarda O‘zbekiston SSR teatr va tasviriy san’atida kechgan o‘zgarishlar kasbiy mahorat, madaniy institutlar va mafkuraviy nazorat munosabati orqali tahlil qilinadi. Davrga oid nashrlar, muzey kataloglari, teatrlarning tarixiy ma’lumotlari hamda ilmiy tadqiqotlar qiyoslanadi. “Hamlet”, “Farhod va Shirin”, “Bo‘ron” asarlari bilan bog‘liq sahna tajribasi A. Volkov va O‘. Tansiqboyev ijodi bilan birgalikda ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda tashkiliy rivojlanish ijodiy erkinlikning kengayishini avtomatik anglatmasligi asoslanadi. Davr san’atini baholashda institutsional o‘sish, badiiy tilning yangilanishi va siyosiy cheklovlarni alohida, lekin o‘zaro bog‘liq mezonlar sifatida qo‘llash taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: *O‘zbekiston SSR, 1930-yillar, teatr, rangtasvir, madaniy siyosat, sotsialistik realizm, Mannon Uyg‘ur, Aleksandr Volkov, O‘rol Tansiqboyev.*

THEATRE AND VISUAL ARTS IN THE UZBEK SSR IN THE 1930s

ABSTRACT

The article examines changes in theatre and the visual arts in the Uzbek SSR between 1930 and 1939 through the relationship between professional practice, cultural institutions and ideological control. It compares contemporary publications, museum catalogues, institutional histories and scholarly research. Productions of Hamlet, Farhad and Shirin, and Buran are considered alongside works by Alexander Volkov and Ural Tansykbaev. The analysis argues that institutional development did not automatically entail greater artistic freedom. It proposes assessing organisational growth, changes in artistic language and political restrictions as distinct but interconnected dimensions of cultural history.

Keywords: *Uzbek SSR, 1930s, theatre, painting, cultural policy, socialist realism, Mannon Uygur, Alexander Volkov, Ural Tansykbaev.*

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF BIRUNI
ISSN (E) 2181-2993
Volume 5, Issue 2. (2026)

ТЕАТР И ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО В УЗБЕКСКОЙ ССР В 1930-е ГОДЫ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются изменения в театре и изобразительном искусстве Узбекской ССР в 1930–1939 гг. через взаимосвязь профессионального мастерства, культурных институтов и идеологического контроля. Сопоставляются публикации изучаемого периода, музейные каталоги, исторические сведения театров и научные исследования. Сценический опыт постановок «Гамлет», «Фархад и Ширин», «Буран» анализируется наряду с творчеством А. Волкова и У. Тансыкбаева. Обосновывается, что организационное развитие не означало автоматического расширения творческой свободы. Предлагается оценивать институциональный рост, обновление художественного языка и политические ограничения как самостоятельные, но взаимосвязанные аспекты истории культуры.

Ключевые слова: *Узбекская ССР, 1930-е годы, театр, живопись, культурная политика, социалистический реализм, Маннон Уйгур, Александр Волков, Урал Тансыкбаев.*

KIRISH

XX asrning 30-yillari O‘zbekiston madaniy tarixida murakkab burilish davri bo‘ldi. Teatr va tasviriy san’at bu burilishni bir xil sur’atda boshdan kechirmadi, biroq ularning faoliyati tobora markazlashgan madaniy siyosat doirasida kechdi. Sahna uchun yangi ijrochilik imkoniyatlari, rassom uchun esa yangi mavzu va ko‘rgazma muhiti yuzaga kelgan sharoitda san’atning qanday fikrni ifodalashi kerakligi ham siyosiy talabga aylandi. Z. Ishonxo‘jayeva tadqiqotida madaniy hayotdagi yutuqlar bilan ijodkorlarga nisbatan qo‘llangan repressiv siyosatning bir davrda mavjud bo‘lgani ko‘rsatiladi [1]. Shuning uchun bu o‘n yillikni faqat yuksalish yoki faqat tanazzul sifatida tavsiflash uning ichki ziddiyatlarini ochib bermaydi.

Muammoning asosiy jihati san’at asari bilan uni yuzaga keltirgan sharoit o‘rtasidagi munosabatdir. Davlat muassasasi tarkibida ishlagan ijodkorning har bir asarini siyosiy buyurtmaning oddiy nusxasi deb bo‘lmaydi. Shu bilan birga, iste’dodli spektakl yoki rangtasvir asarining yaratilganligi ijod erkinligi to‘liq ta’minlanganini ham isbotlamaydi. Tarixiy tahlil ana shu farqni saqlashi kerak: badiiy natija, muassasaning faoliyati va hokimiyatning talabi o‘zaro bog‘liq bo‘lsa-da, bir-birining o‘rnini bosmaydi.

Maqolaning maqsadi 1930–1939-yillarda O‘zbekiston SSR teatr va tasviriy san’atida kasbiy rivojlanish bilan mafkuraviy tartibga solish qanday munosabatda bo‘lganini aniqlashdir. Buning uchun uch savol qo‘yiladi: tashkiliy o‘zgarishlar ijodga qanday imkoniyat yaratdi; milliy badiiy tajriba yangi janrlarda qanday ifodalandi; siyosiy nazorat repertuar va tasvir mavzusiga qay tarzda ta’sir ko‘rsatdi? Tahlil tanlangan, sanasi va muallifligi tekshiriladigan holatlarga tayanadi. Shu sababli u respublikadagi barcha teatrlar yoki barcha rassomlarning to‘liq tarixini bayon qilishni da’vo qilmaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

Masalani o‘rganishda umumiy madaniyat tarixi, san’atshunoslik talqini va alohida muassasa tarixini farqlash zarur. M. To‘xtaevaning tasviriy san’at ijtimoiy tarixiga bag‘ishlangan tadqiqoti rassom faoliyatini badiiy ta’lim, ijodiy uyushmalar va siyosiy muhit bilan bog‘lab ko‘radi [2, 16–19-b.]. Bizningcha, bu yondashuv muhim metodologik imkoniyat beradi: asar mazmunini tushuntirishda muallifning iste’dodi bilan bir qatorda uning mehnat sharoiti va kasbiy aloqalari ham hisobga olinadi. Biroq ijtimoiy sharoitning tavsifi asarning o‘ziga xos badiiy yechimini tahlil qilish o‘rnini egallamasligi lozim.

A. Hakimov O‘zbekiston rangtasviridagi o‘zgarishlarni o‘tmish manzarasini ideallashtirishdan kelajak haqidagi ijtimoiy tasavvurlarni tasvirlashga burilish sifatida talqin qiladi. U 1930-yillardagi yangi mavzular bilan avvalgi dekorativ ifoda vositalarining yonma-yon mavjudligini ko‘rsatadi [3]. Ushbu fikr tadqiqotimiz uchun asar mavzusi va uning badiiy tili doimo bir vaqtda o‘zgarmasligini anglatadi. Mehnat yoki ishlab chiqarish mavzusini tanlagan rassom kompozitsiya, rang va ritm masalasida o‘z ijodiy tajribasini davom ettirishi mumkin edi.

I. Muxtorovning Mannon Uyg‘ur haqidagi tadqiqoti rejissyorlik maktabi, tarjima, sahna bezagi va repertuarga siyosiy aralashuvni bir-biri bilan bog‘laydi [4]. Bu yondashuv teatr tarixini mashhur aktyorlar ro‘yxati bilan cheklamaslikka yordam beradi. Mazkur maqolada tarixshunoslikdagi ikki yo‘nalish — san’atdagi kasbiy yutuqlar va ularni cheklagan siyosiy mexanizmlar — qiyosiy tahlilda birlashtiriladi. Teatrlarning rasmiy tarjimayi hol materiallari sanalarni tekshirishda, muzey kataloglari esa asarlarning muallifligi va yaratilgan yilini aniqlashda qo‘llanadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqot tarixiylik, manbalarni tanqidiy o‘rganish va qiyosiy tahlil tamoyillariga asoslanadi. Xronologik chegara 1930–1939-yillar bilan belgilandi; undan oldingi jarayonlar faqat zarur tarixiy zamin sifatida eslatiladi. Manbalar uch guruhga ajratildi: davrning rasmiy hujjatlari va nashrlari; asar haqidagi muzey hamda kutubxona

qaydlari; keyingi ilmiy talqinlar. Ularning dalillash imkoniyati bir xil emas. Masalan, libretto katalogi spektaklning dasturiy mazmunini to‘liq ochmasa-da, nashr sanasi, mualliflari va janr atamasini tekshirishga xizmat qiladi.

Tahlilda uch mezon qo‘llanadi: institutsional sharoit — ijodning tashkiliy tayanchi; badiiy ifoda — obraz, janr va kasbiy mahorat; siyosiy cheklov — repertuar va mavzuni tashqaridan tartibga solish. Tasviriy san’at, asosan, dastgohli rangtasvir misolida o‘rganiladi. Maqolada yangi arxiv hujjatlari ilmiy muomalaga kiritilgani da’vo qilinmaydi. Tanlangan asarlar va nashrlar asosidagi xulosalar butun davrga mexanik ravishda ko‘chirilmaydi. Ayniqsa, spektaklning sahnalashtirilishi, muassasaning tashkil topishi va uning keyingi nomlanishi alohida hodisalar sifatida qaraladi.

Tahlil va natijalar.

1932-yil 23-apreldagi adabiy-badiiy tashkilotlarni qayta tuzish haqidagi partiya qarori madaniy boshqaruvni markazlashtirishning muhim hujjatlaridan biri edi. Unda mavjud proletar adabiy tashkilotlarini qayta tashkil etish, yozuvchilarni yagona uyushmaga birlashtirish va boshqa san’at sohalarida ham tegishli o‘zgarishlar qilish nazarda tutilgan [5]. Bu hujjat barcha mahalliy jarayonlarni bir kunda o‘zgartirgan deb qaralmasligi kerak. Uning ahamiyati ijodiy birlashmalarning mustaqil dasturlaridan yagona tashkiliy tartibga o‘tish uchun siyosiy asos yaratganidadir.

Bunday tartib kasbiy aloqalarni mustahkamlash bilan ijodiy tanlovni chegaralash imkoniyatini bir boshqaruv tizimida jamladi. Tadqiqotimizda muassasalar soni yoki tadbirlar ko‘lami taraqqiyotning yagona o‘lchovi sifatida olinmaydi. Muhimi, ijodkor qanday asarni taqdim eta olgani, uning badiiy izlanishi qanday mezon bilan baholangani va rad etilgan qarashning taqdiri qanday bo‘lganidir. Madaniy siyosatning ta’siri aynan shu savollar orqali aniqroq ko‘rinadi.

Teatrda kasbiy yetuklikning muhim ko‘rsatkichlaridan biri 1935-yilda Hamza teatrida “Hamlet”ning sahnalashtirilishi bo‘ldi. Teatrning Abror Hidoyatovga bag‘ishlangan rasmiy ma’lumotida spektaklni Mannon Uyg‘ur qo‘ygani va bosh rolni Hidoyatov ijro etgani qayd etiladi [6]. Bu holat o‘zbek sahnasining murakkab dramatik xarakter, ichki ikkilanish va fojiaviy tanlovni ifodalash imkoniyati kengayganini muhokama qilishga asos bo‘ladi. Jahon dramaturgiyasiga murojaat milliy sahna nutqini inkor etmasdan, undan yangi ifoda imkoniyatlarini talab qilgan.

Spektakl tarixida tarjima va sahna tasvirining ishtiroki ham muhim. I. Muxtorov “Hamlet”ning Cho‘lpon tarjimasida qo‘yilganini va bezak uchun Ilya Shlepyanov jalb etilganini ko‘rsatadi [4]. Demak, badiiy natija bitta aktyorning mahorati bilangina tushuntirilmaydi: matn, rejissura, ijro va sahna makoni bir butun ishlagan.

Bizning talqinimizcha, bu tajriba milliy teatrning rivojini xorijiy shaklni tayyor holda qabul qilish deb emas, turli badiiy vositalarni o‘z tilida qayta ishlash jarayoni deb baholash imkonini beradi.

1937-yilgi Moskva gastrollari uchun nashr qilingan “Farhod va Shirin” librettosining kutubxona qaydida asar Navoiy dostoni asosidagi musiqali pyesa sifatida ko‘rsatilgan. Libretto Xurshidga, o‘zbek musiqiy folklori materiallariga tayangan musiqa V. Uspenskiy va G. Mushelga nisbat berilgan [7]. Mazkur qayd janr masalasida ehtiyotkorlikni talab qiladi: ushbu sahna talqinini uning keyingi variantlari bilan aralashtirib, tayyor opera deb atash to‘g‘ri emas. Birlamchi nashr milliy adabiy meros, mahalliy musiqa va bastakorlik ishlovining birgalikdagi ishtirokini tasdiqlaydi.

1937-yilgi san’at namoyishining tahliliy ahamiyati markaz va respublika o‘rtasidagi madaniy munosabatni ko‘rsatishidadir. Gastrol nashri o‘zbek sahna asarini kengroq auditoriyaga taqdim etishga tayyorgarlik ko‘rilganini tasdiqlaydi, lekin barcha tomoshabinlarning munosabati yoki ichki repertuar erkinligi haqida mustaqil xulosa chiqarish uchun yetarli emas. Bizningcha, bunday tadbirni bir vaqtning o‘zida ijodiy tajriba almashish imkoniyati va milliy madaniyatni tanlab namoyish etish shakli sifatida o‘rganish samaraliroqdir.

1939-yilda M. Ashrafiy va S. Vasilenko yaratgan “Bo‘ron” operasining sahnaga chiqishi musiqali teatr tarixida yangi bosqich bo‘ldi [1, 189-b.]. Uning ilk qabul qilinishini yoritgan L. Stepanovning 1940-yilgi taqrizi milliy ohang bilan opera kompozitsiyasi munosabati bahsli bo‘lganini ko‘rsatadi. Muallif yangi asarda tayyor xalq kuylarini ketma-ket ulashdan ko‘ra musiqiy intonatsiyalarni yaxlit rivojlantirishga intilish borligini ta’kidlaydi [8]. Ushbu taqriz keyingi baholash manbasi sifatida qo‘llanadi; maqolaning voqealar doirasi 1939-yil bilan yakunlanadi.

Bu bahsdan kelib chiqadigan xulosa shuki, milliylikni saqlash faqat tanish kuyni takrorlash bilan o‘lchanmagan. Muammo yangi janr ichida mahalliy musiqaning ifoda imkoniyatlarini qanday davom ettirishda edi. Tadqiqotimizda janrning yangilanishi an’anani yo‘qotish bilan tenglashtirilmaydi. Aksincha, an’ana yangi sahna tuzilishida qayta ishlanishi mumkin; uning natijasi esa ishlovning kasbiy sifati hamda ifodaning mazmuniy yaxlitligi bilan baholanishi kerak.

1939-yil 14-iyulda keyinchalik Muqimiy nomi bilan tanilgan musiqali teatrning tashkil etilishi sohadagi tashkiliy ixtisoslashuvga misol bo‘ladi. Madaniyat vazirligining tarixiy ma’lumotida muassasaning tashkil topishi va unga 1940-yilda Muqimiy nomi berilishi alohida qayd etilgan [9]. Ushbu farqni saqlash orqali 1930-yillardagi hodisaga keyingi nom va maqomni ko‘chirib qo‘yishdan qochiladi.

Muassasaning vujudga kelishi musiqali sahna amaliyotiga alohida tashkiliy tayanch zarur bo‘lganini anglatadi.

1-jadval. 1930-yillar teatridagi tanlangan tarixiy holatlar

Sana va hodisa	Tekshiriladigan dalil	Tahliliy ahamiyati
1935: “Hamlet”	Hamza teatri; rejissyor M. Uyg‘ur, bosh rolda A. Hidoyatov [6].	Murakkab dramatik xarakter bilan ishlash tajribasi.
1937: “Farhod va Shirin”	Moskva gastrollariga atab musiqali pyesa librettosi nashr etilgan [7].	Adabiy meros va musiqiy ishlovning qo‘shilishi.
1937–1938: repertuar cheklovlari	“Hamlet”ning olinishi va siyosiy ayblovlarning repertuarga ta’siri [4].	Kasbiy natijaning siyosiy qarorga qaramligi.
1939: “Bo‘ron”	M. Ashrafiy va S. Vasilenko operasining sahnaga chiqishi [1, 189-b.].	Musiqali sahna shaklining yangilanishi.

Manba: ko‘rsatilgan adabiyotlar asosida muallif tomonidan tuzildi. Oxirgi ustun muallifning tahliliy talqinidir.

Shu yutuqlar bilan bir davrda siyosiy bosim repertuarni bevosita o‘zgartirdi. I. Muxtorov 1937-yilda “Hamlet” sahnadan olingani hamda 1938-yilgi repertuarni qayta ko‘rishda tarjimon va mualliflarga qo‘yilgan siyosiy ayblovlar asarlarning taqdiriga ta’sir ko‘rsatganini qayd etadi [4]. Bunda taqiqlash mezoni faqat pyesaning mazmuni bilan bog‘liq bo‘lmagan: tarjimonning siyosiy jihatdan qoralanishi ham spektaklning namoyishini to‘xtatishga asos bo‘lgan. Demak, ijodiy mehnatning natijasi undan tashqaridagi siyosiy hukmga qaram bo‘lib qolgan.

Tasviriy san’atda xuddi shu ziddiyat boshqa vositalarda namoyon bo‘ldi. M. To‘xtaeva 1932–1938-yillarda rassomlar brigadalari faoliyatini, jumladan, 1935-yilda A. Volkov va M. Kurzin boshchiligidagi guruhlarni qayd etadi [2, 19-b.]. Bu ma’lumot jamoaviy ish shakllarini faqat tashkiliy statistika sifatida emas, badiiy tajriba almashish muhiti sifatida ko‘rishga undaydi. Biroq guruh mavjudligining o‘zi uning estetik qarashlari erkin tan olinganini bildirmaydi. Rassomning kasbiy hamkorligi bilan uning ijodiy mustaqilligi alohida tahlil qilinishi lozim.

A. Volkovning Tretyakov galereyasida saqlanayotgan “Paxta terimi” (“Сбор хлопка”, 1931) asari yangi mehnat mavzusi bilan individual ifoda o‘rtasidagi munosabatni aniq ko‘rsatadi. Muzey katalogida asarning sanasi, texnikasi va inventar raqami qayd etilgan. Katalog sharhida yiriklashtirilgan ayol siymolari, rang ritmi va mehnat manzarasining tantanavor talqini tavsiflanadi [10]. Bu misolda kundalik ish sahnasi badiiy jihatdan ulug‘vor obrazga aylantirilgan; mavzu zamonaviy bo‘lsa-da, tasvir naturalistik qayd bilan cheklanmagan.

Bizning talqinimizcha, bu yerda tarixchi ikki darajani ajratishi kerak. Birinchi daraja — asarda paxta mehnatining qanday ko‘rsatilgani; ikkinchisi — o‘sha davrdagi real mehnat munosabatlari. Rassom yaratgan tantanavor kayfiyatni dehqonlarning kundalik turmushi haqidagi to‘liq dalil deb qabul qilib bo‘lmaydi. Shu bilan birga, tasvirning g‘oyaviy vazifasi uning rang va kompozitsiya yechimini o‘rganishni bekor qilmaydi. Asar ijtimoiy tasavvurlarni ham, muallifning badiiy mahoratini ham tadqiq etish manbasi bo‘lib qoladi.

O‘rol Tansiqboyev ijodidagi janrlar xilma-xilligi o‘n yillikning rangtasvirini faqat ishlab chiqarish syujetlari bilan cheklab bo‘lmasligini ko‘rsatadi. Rossiya Badiiy akademiyasining rassom haqidagi qaydida “Qirmizi kuz” (“Багряная осень”, 1931), “Teraklar” (“Тополя”, 1934), “Avtoportret” (1935) va “Bahorgi ishlar” (“Весенние работы”, 1938) keltirilgan [11]. Ushbu katalog qaydi janr va xronologiyani aniqlashga xizmat qiladi. Unda keltirilgan nomlar va sanalar manzara, shaxs tasviri hamda mehnat mavzusi yonma-yon mavjud bo‘lganini aniqlashga imkon beradi.

Bunday janriy xilma-xillikni to‘liq erkinlikning belgisi deb tushunish ham xato bo‘ladi. Bir rassomning ijod doirasi bir nechta mavzuni qamrab olishi mumkin, lekin ularning ko‘rgazmaga tanlanishi, tanqidda baholanishi va rasmiy muomalaga kirishi alohida jarayonlardir. Shu nuqtayi nazardan, san’at tarixini faqat yaratilgan asarlar ketma-ketligi emas, ularning qanday ko‘rinish olgani va qaysi sharoitda ommaga taqdim etilgani orqali ham o‘rganish zarur.

Nikolay Karaxanning “O‘roqchilarning qaytishi” (“Возвращение жнецов”, 1936) asari mahalliy badiiy an’ana bilan yangi davr mavzusi munosabatini yanada aniqlashtiradi. Sharq muzeyi katalogi asarni 1936-yil Toshkent bilan bog‘laydi. Muzey sharhida tantanavor yurish ko‘rinishidagi kompozitsiya qadimiy dehqonchilik marosimlarini eslatishi, siymolarning aniq konturi va rang talqinida Sharq miniatyurasini eslatuvchi jihatlar mavjudligi qayd etiladi [12]. Bu kuratorlik talqini zamonaviy mehnat syujeti tarixiy tasvir xotirasini butunlay siqib chiqarmaganini ko‘rsatadi.

Usto Mo‘min ijodi haqidagi G. Abbasova tahlili ham an’anaga munosabatning sodda nusxachilikdan farqini ochadi. Tadqiqotchi 1930-yillarda yaratilgan, Usto Shohaydarni ish jarayonida tasvirlovchi asarda inson siymosi va devordagi naqshning chiziq vositasida uyg‘unlashishini ta’kidlaydi [13]. Bizningcha, bu holat milliy san’atning davomiyligini faqat qadimiy mavzular saqlanishi bilan o‘lchab bo‘lmasligini anglatadi. An’ana obrazni qurish usulida ham yashaydi: naqsh, chiziq va makon munosabati yangicha mazmunni ifodalashga xizmat qilishi mumkin.

2-jadval. Teatr va rangtasvirni qiyosiy o‘rganish mezonlari

Mezon	Teatrda	Rangtasvirda
Kasbiy ifoda	Tarjima, rejissura, aktyorlik va musiqa hamkorligi.	Kompozitsiya, rang, janr va individual uslub munosabati.
Asarning ommaga chiqishi	Repertuar va spektakl namoyishi orqali.	Ko‘rgazma, to‘plam va katalog orqali.
Manbaning imkoniyati	Dastur va libretto ijroning barcha tafsilotini qayd etmaydi.	Katalog sanani tekshiradi; asar esa real hayotning to‘liq nusxasi emas.
Tarixiy baholash	Sahna yutug‘i bilan repertuar erkinligini farqlash.	Mavzu yangilanishi bilan badiiy mustaqillikni farqlash.

Manba: maqoladagi holatlar qiyosi asosida muallif ishlab chiqqan tahliliy umumlashtirish.

MUHOKAMA

Qiyosiy tahlil teatr va rangtasvirning umumiy siyosiy muhitda turli vositalar orqali rivojlanganini ko‘rsatadi. Teatrda repertuar qarori tayyor sahna asarining tomoshabin bilan uchrashuvini to‘xtatishi mumkin edi. Rangtasvirda esa muhim savol asarning yaratilishidan tashqari uning namoyish etilishi va badiiy jihatdan tan olinishiga borib taqaladi. Shuning uchun davlatning san’atga ta’sirini faqat buyurtma yoki moliyaviy ko‘mak bilan o‘lchash yetarli emas; asarning ommaviy hayotini belgilovchi qarorlar ham tahlilga kiritilishi kerak.

Milliy shakl masalasi ham oddiy tashqi belgilar yig‘indisidan kengroqdir. Sahna asarida o‘zbek tilining ifoda kuchi, musiqali spektaklda mahalliy intonatsiya, rangtasvirda rang va ritm tajribasi mazmun yaratishda ishtirok etgan. Ushbu mezonlar milliylikni faqat kiyim, bezak yoki voqea joyiga tenglashtirmaslikka yordam beradi. Bizningcha, davr san’atining eng muhim xususiyati mahalliy badiiy tajribaning yangi kasbiy shakllarda davom etish yo‘llarini izlaganidadir. Bu izlanishning natijasi barcha sohalarda bir xil bo‘lmagan.

Maqolada qo‘llangan misollar madaniy taraqqiyotni chiziqli jarayon sifatida tasvirlashning cheklanganligini ochadi. Muassasa faoliyati kengayishi bilan repertuar qisqarishi bir paytda yuz berishi mumkin; yangi ijtimoiy mavzu bilan avvalgi rangtasvir usuli bir asarda uchrashishi mumkin. Shunday ekan, yangilikning mavjudligi uning erkin sharoitda yaratilganini, siyosiy cheklov esa ijodiy natijaning butunlay yo‘qligini anglatmaydi. Bu farqlarni saqlash san’atkor mehnatini ham, davrning siyosiy ziddiyatlarini ham aniqroq baholashga xizmat qiladi.

Tadqiqotning cheklovi tanlangan holatlar va ochiq manbalar doirasi bilan bog‘liq. Ko‘rib chiqilgan spektakllar respublikadagi barcha hududiy truppalar faoliyatini ifodalamaydi; sanasi tasdiqlangan rangtasvir namunalari ham umumiy badiiy ishlab chiqarish hajmini ko‘rsatmaydi. Keyingi izlanishlarda teatr dasturlari, repertuar bayonnomalari, davriy matbuot taqrizlari va ko‘rgazma ro‘yxatlarini o‘zaro solishtirish lozim. Shundagina rasmiy baho, ijodiy niyat va tomoshabin yoki ko‘rgazma tashrifchisining munosabati o‘rtasidagi farqlar chuqurroq aniqlanadi.

XULOSA

1930-yillarda O‘zbekiston SSR teatr va tasviriy san’atining rivoji kasbiy tajribaning boyishi, yangi tashkiliy shakllarning paydo bo‘lishi va mafkuraviy nazoratning kuchayishi o‘rtasidagi murakkab munosabatda kechdi. “Hamlet”ning sahnalashtirilishi dramatik ifoda imkoniyatlarini, “Farhod va Shirin”ning 1937-yilgi nashri milliy merosning yangi sahna talqinini, “Bo‘ron” esa musiqali janrni qayta qurish masalasini yoritadi. Volkov va Tansiqboyevga oid tekshirilgan ma’lumotlar rangtasvirda yangi mavzular bilan janriy hamda uslubiy izlanishlar yonma-yon davom etganini ko‘rsatadi.

Tadqiqotning asosiy xulosasi shundan iboratki, davr san’atini baholashda institutsional o‘sish, badiiy natija va ijodiy erkinlik uchta alohida mezon bo‘lishi kerak. Ularni bir-biriga tenglashtirish tarixiy manzarani soddalashtiradi. Repertuardan asarlarni chiqarish kabi holatlar ijodiy yutuqlarning siyosiy jihatdan himoyasizligini ko‘rsatgan bo‘lsa, san’atkorlarning til, janr va obraz ustidagi mehnati madaniy rivojlanishning mustaqil ahamiyatga ega qatlamini tashkil etgan. Shu ikki jihatni birgalikda ko‘rish 1930-yillar merosining tarixiy qiymatini xolisroq anglash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ишанходжаева З. Р. Репрессивная политика советской власти и культура Узбекистана: трагедия выживания (1925–1953 гг.). — Ташкент: Tafakkur, 2011. — 288 с.
2. To‘xtaeva M. S. XX asrning 20–40-yillarida O‘zbekiston tasviriy san’atining ijtimoiy tarixi: tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. — Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Tarix instituti, 2021. — B. 16–19.
3. Khakimov A. The Problem of Utopia in the XIX–XXI Centuries Art of Uzbekistan (To the Studies of Genesis of the National Pictorial Art) // San’at. — 2010. — № 1. — URL: https://sanat.orexca.com/2010/2010-1/akbar_khakimov-4/ (murojaat sanasi: 05.11.2026).

4. Mukhtarov I. Mannon Uygur. Episodes of Career in Theatre // San’at. — 2007. — № 3–4. — URL: https://sanat.orexca.com/2007/2007-3/mannon_uygur-2/ (murojaat sanasi: 05.11.2026).
5. Политбюро ЦК ВКП(б). О перестройке литературно-художественных организаций: постановление от 23 апреля 1932 г. // Электронная библиотека исторических документов. — URL: https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/451314 (murojaat sanasi: 05.11.2026).
6. O‘zbek Milliy akademik drama teatri. Abror Hidoyatov: san’atkorning ijodiy tarjimayi holi. — URL: https://milliyteatr.uz/truppa/ustoz-sanatkorlar/103-abror-hidojatov.html (murojaat sanasi: 05.11.2026).
7. Узбекский музыкальный театр. Фархад и Ширин: музыкальная пьеса в 4 действиях, 7 картинах с прологом по поэме Навои: либретто и краткие очерки к гастролям в Москве 1937 г. / либретто Хуршида; музыка В. А. Успенского и Г. А. Мушеля. — Ташкент; Москва: Управление по делам искусств при СНК Узбекской ССР, 1937. — 21 с., 1 л. программы. — Katalog: https://search.rsl.ru/ru/record/01005179635
8. Степанов Л. Узбекская опера «Буран» // Советская музыка. — 1940. — № 2. — С. 69–79. — URL: https://mus.academy/archive/number/76/page/35 (raqamlashtirilgan nashr; murojaat sanasi: 05.11.2026).
9. Ministry of Culture of the Republic of Uzbekistan. About the history of the Mukimiy State Musical Theater of Uzbekistan. — URL: https://gov.uz/en/madaniyat/news/view/28401 (murojaat sanasi: 05.11.2026).
10. Государственная Третьяковская галерея. Волков Александр. Сбор хлопка. 1931: электронный каталог, инв. № ЖС-2468. — URL: https://my.tretyakov.ru/app/masterpiece/79618 (murojaat sanasi: 05.11.2026).
11. Российская академия художеств. Тансыкбаев Урал Тансыкбаевич (1904–1974): биографические сведения и перечень произведений. — URL: https://rah.ru/the_academy_today/the_members_of_the_academie/member.php?ID=53928 (murojaat sanasi: 05.11.2026).
12. Государственный музей Востока. Н. Г. Карахан (1900–1970). Возвращение жнецов: описание произведения. — 2020. — URL: https://orientmuseum.ru/events/2019/karahan-eksponat/index.php (murojaat sanasi: 05.11.2026).
13. Аббасова Г. Э. Восток и Запад. Проблема традиции в творчестве художников Узбекистана 1920–1930-х гг. // Актуальные проблемы теории и истории искусства. — Вып. 1. — Санкт-Петербург: НП-Принт, 2011. — С. 250–

255. — URL: https://actual-art.org/k2010/st2010/95-ri18-20/215-vostok-i-zapad-v.html (murojaat sanasi: 05.11.2026).
14. Yakhshiyev, A. J. (2026). THE POLICY OF THE SOVIET GOVERNMENT ON THE ERADICATION OF ILLITERACY IN UZBEKISTAN: GOALS AND RESULTS. International scientific journal of Biruni, 5(1), 33-37.
15. YAXSHIYEV, A. (2025). O ‘ZBEKISTONDA KOLLEKTIVLASHTIRISH SIYOSATI: IJTIMOIY VA IQTISODIY OQIBATLAR. «ACTA NUUz», 1(1.12), 47-49.
16. Yakhshiev, A. (2025). POLITICAL PROCESSES IN THE ANCIENT PERIOD (IN THE CASE OF THE GRECO-BACTRIAN STATE). AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING, 3(3), 1191-1206.